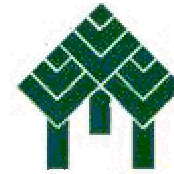

ספרית אורנים

המאמרים במערכת תדפיסים זו מוגנים על-פי

חוק זכויות יוצרים

הדפסת מאמרים תהיה לצרכי לימוד והוראה בלבד

אין לעשות כל שימוש מסחרי במאמרים.

לבנון - גיאוגרפיה של בני-ערובה

נורית קליאוט
החוג לגיאוגרפיה, אוניברסיטת חיפה

ה ק ד מ ה

את התפתחות המירקם העדתי-טריטוריאלי של לבנון ניתן לתאר בעזרת המודל האקולוגי של תחרות, חדירה והתנחלות. בבסיסו של מודל זה כפי שפותח ע"י פארק ואחרים מצויה התחרות על שליטה מרחבית (Theodorson, 1961). בדומה להתנהגות הטריטוריאלית של בעלי-חיים, כך גם התחרות על מרחב טריטורי-אלי היא המכניזם העיקרי השולט ביחסים בין בני האדם. התחרות על מרחב יוצרת מרחבי שליטה של קבוצות אנושיות ושימושי קרקע וכן התבדלות והפרדה בין מרחבי שליטה אלו. התחרות על מרחב עשויה לעודד קבוצות אנושיות לחדור למרחב אחר ולהתנחל בו.

תהליכי חדירה והתנחלות (Invasion and Succession) מלווים לרוב בקונפליקט בין הקבוצה החודרת לקבוצה השולטת במרחב עד אשר מושג שווי משקל חדש ותקופה של יציבות (Timms, 1971: 86-7). בשיאו של תהליך ההתנחלות ההסטורי עשויים להעלם כליל מהמרחב שימושי קרקע קודמים וכן אוכלוסיות קודמות ששלטו במרחב זה (Johnston, 1971: 68-70).

המירקם העדתי הנוכחי בלבנון משקף בהתפתחותו ההסטורית תהליכים של חדירה והתנחלות של קבוצות אתניות ודתיות שונות. לעיתים קרובות חדרו קבוצות אלו למרחב השליטה של עדה אחרת וחדירות אלו לוו בקונפליקטים עקובים מדם. התחרות על מרחבי שליטה בלבנון הושפעה במידה רבה מהתערבותם של כוחות חוץ לבנוניים כגון המעצמות הקולוניאליות כאנגליה, צרפת, אוסטריה ופרוסיה, תורכיה ומצרים, ובתקופתנו השפעות סוריה וישראל.

מאמר זה יסקור את ההתפתחות ההסטורית של הדגם הטריטוריאלי-העדתית בלבנון ויציע מספר פתרונות אפשריים למניעת קונפליקטים עדתיים בלבנון. המאמר בחלקו הראשון יסקור את ההתפתחות הטריטוריאלי-עדית עד לעצמאותה של לבנון ובחלקו השני יסקור את ההתפתחויות בלבנון העצמאית.

1. ההתפתחות הטריטוריאלי-עדית של לבנון מהמאה ה-6 לספירה ועד ל-1946

א. תקופת השלטון הערבי (660-1258 לספירה)

תקופת השלטון הערבי על סוריה-לבנון היתה בעלת השפעה רבה על יצירת

הפסיפס האתני של לבנון. לבנון ובמיוחד הרי הלבנון, היוו בתקופה זו אי של

סובלנות שבו מצאו קבוצות אתניות ודתיות מסתור מפני רדיפות. המארונים היו

הקבוצה הדתית הראשונה שחדרה להרי לבנון. המארונים הופיעו לראשונה במאה

השישית כבני דת קתולית נפרדת, בצפון סוריה, בעיקר בעמק העילי של נהר האורונטס.

בראשית המאה השביעית כבר היתה למארונים תפרושת נרחבת בסוריה, צפון עירק ודרום

תורכיה, אבל עקב הקונפליקטים שהיו להם עם כתות נוצריות אחרות, בעיקר עם

היעקוביתים, הם היגרו להרי הלבנון ויצרו לעצמם בסיס בעמק קדישה, כפרובינציה

הצפונית בתרון (Salibi, 1965). בתקופת הכיבוש הערבי התפשטו המארונים דרומה

בהר-הלבנון ומזרחה, ובהתפשטות זו הם חדרו לטריטוריות שהיו בשליטה שיעית.⁽¹⁾

ההסטוריונים סבורים (וזאת למרות התיעוד המועט) שהמגע בין השיעים למארונים

לא היה שליו כלל ועיקר אבל השיעים נטו לסגת מטריטוריות שאליהן חדרו המארונים

(Hudson, 1968).

לפי מקורות הסטוריים שונים הרי שעד למסע הצלב הראשון, חוץ מהמארוניים

בבתרון, בשארי וג'ובייל ואזורי הדרוזים בשוף וואדי אל תאיים (איזור רשאיה

וחצביה), היתה כל הטריטוריה של לבנון בשליטה שיעית (Hitti, 1957)

מכל העדות הדתיות בלבנון זוהי (Beaumont, Blacke and Wagstaff; Salibi, 1965).

הקבוצה היחידה ששינתה לחלוטין את תפריטתה בעקבות חדירת המארוניס, הדרוזים והסונים לתחומיה (איור 1). סליבי (1965) משער שגם חלק ניכר מהרי השוף וואדי אל תאיים היו בעיקרם אזורים שיעים עד שהללו המירו את דתם לדרוזית בשלהי המאה ה-12.

במאה השמינית חדרה ללבנון כת נוצרית נוספת המשתייכת לכנסיות המזרחיות - המלכיתיים. כת זו (שהתחלקה במאה ה-17 לכת של יוונים-אורתודוכסים ולכת של יוונים-קתוליים) התיישבה באיזור קורה, דרומית לטריפולי ובאיזור זה התנגשה עם המארוניים על שליטה באיזור זה.

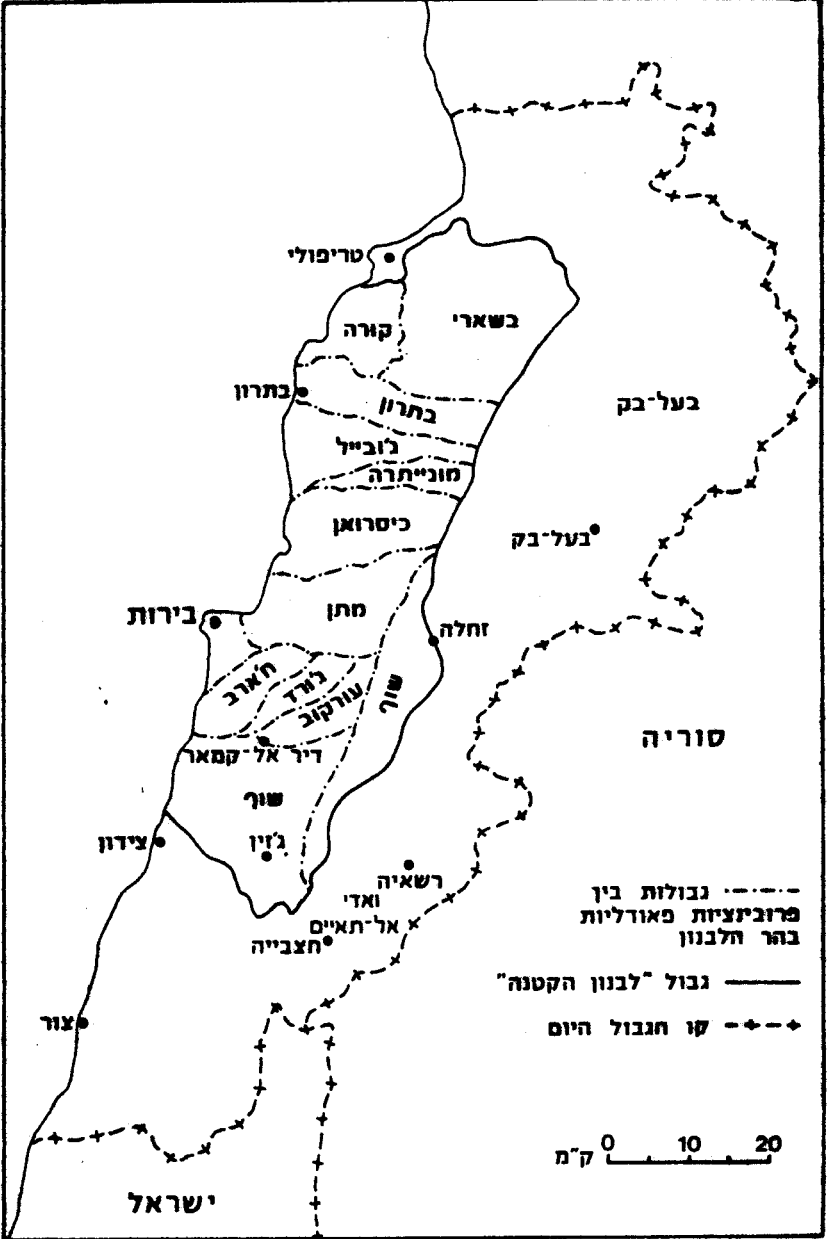
הדת הדרוזית נוסדה ב-1021 במצרים וביסודה התפתחה מהאיסלם השיעי. הדרוזים החלו לחדור ללבנון במאה ה-12, כתוצאה מרדיפות דתיות במצרים. נראה שבסוף המאה ה-12 כבר היו וואדי אל תאיים והשוף אזורי שליטה דרוזים (Hudson, 1968). כאמור, נראה שכוחם של הדרוזים התחזק תודות להצטרפותם של שיעים רבים לדת החדשה.

בסוף תקופת הכיבוש הערבי הראתה תפריטת העדות בלבנון תכונות של יציבות ושווי משקל יחסי. הדרוזים התרכזו באיזור הליבה המסורתי שלהם בוואדי אל תאיים ובשוף, המארוניים התרכזו בפרובינציות הצפוניות יחד עם המלכיתיים ואילו השיעים ישבו ביתר חלקי הארץ (איור 2).

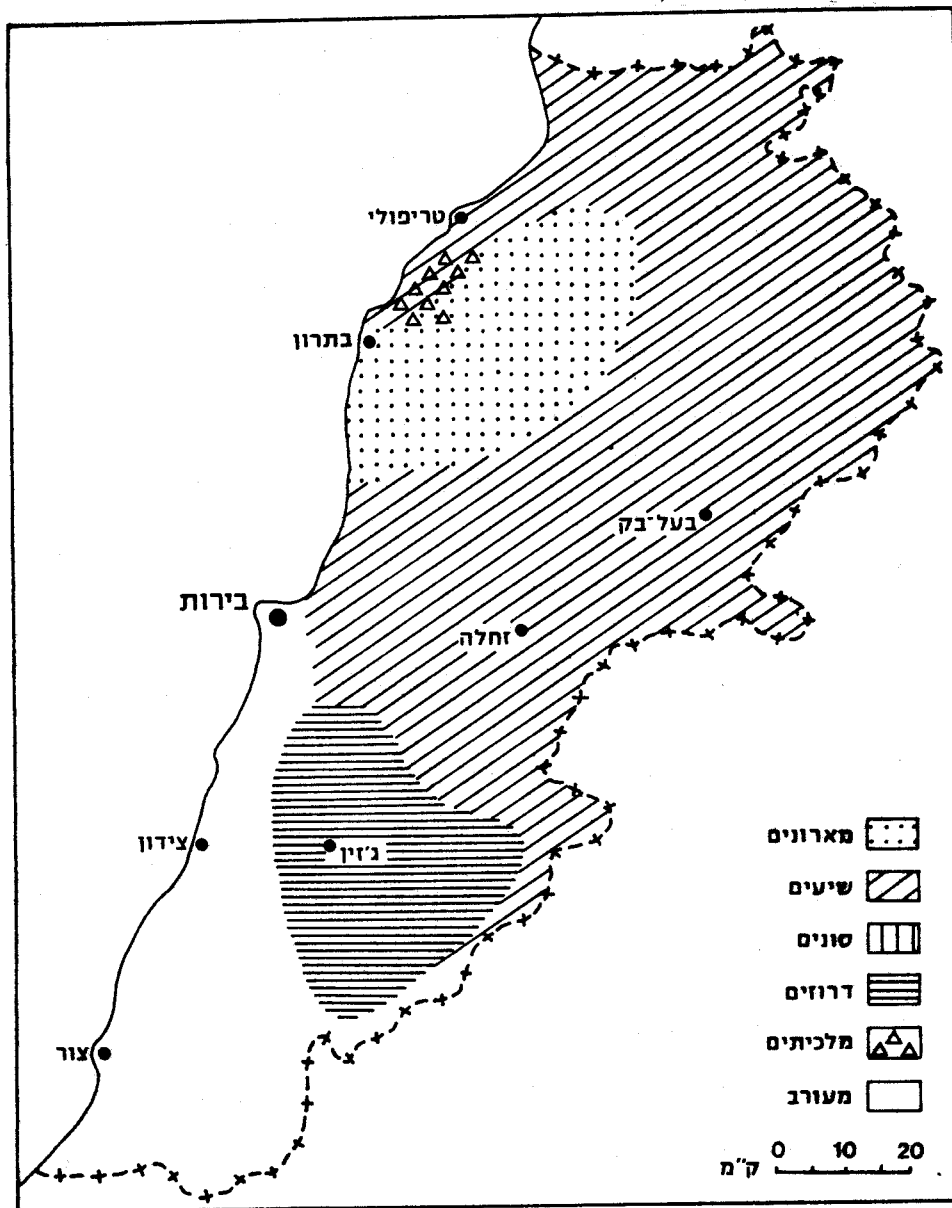
ב. התקופה הצלבנית (1096-1291)

הכיבוש הצלבני, למרות תקופתו הקצרה היה בעל השפעה רבה על תנועות אוכלוסין בתוך לבנון ומחוצה לה. אבל את עיקר ההשפעה הצלבנית יש לראות

איור 1: הפרובינציות הפאודליות של לבנון.

תפרושת העדות בלבנון בסוף תקופת הכיבוש הערבי : איור 2
(1258)

מקור: נערך ע"י נורית קליאוט. מבוסס על הפירסומים הבאים:
Hudson, 1968; Hitti, 1957; Salibi, 1965

באורח בלתי ישיר בקשריהם עם המארוניים. המארוניים הפכו לבני ברית לצלבנים והשפעת המערב על נוצרי לבנון ראשיתה בתקופה זו. רבים מהצלבנים היו צרפתיים ואת ראשיתו של האינטרס הצרפתי בלבנון יש לראות בתקופה זו. בעקבות השפעת מסעי הצלב התקשרו המארוניים לכנסייה הקתולית ברומא ודבר זה גם הוא עתיד היה להשפיע מאד על קשרי הנוצרים עם ארצות המערב. מבחינה טריטוריאלית, חלו בתקופה זו 2 תנועות מרחביות: המארונים המשיכו להתפשט לכוון הבקעא והתנגשו עם השיעים על אזורי שליטה אלו ואילו הדרוזים בוודי אל-תאיים ובשוף נלחמו נואשות בצלבנים והסתגרו בטריטוריה שלהם. בעיקרו של דבר השפיעה התקופה הצלבנית על המהלכים העדתיים והטריטוריאליים של התקופה שבאה לאחריה, התקופה הממלוכית.

ג. התקופה הממלוכית (1290-1516)

הממלוכים התורכמניים שלטו במצרים וסוריה קרוב ל-200 שנה והשפעתם על תנועות האוכלוסין בלבנון קשורה בעיקר לחדירה והתנחלות הסונים בלבנון. חדירת הסונים גרמה לנסיגת השיעים מאזורים נרחבים בשטח לבנון. ב-1292 מרדו השיעים והדרוזים בשטחי לבנון בשלטון הממלוכי ולאחר דיכוי מרד זה נטשו שיעים רבים את צפון לבנון ובעיקר את כיסרוואן ואת מישור עקאר הפורה והחלו לנדוד דרומה, לגליל העליון הלבנוני וחוף צור. כיסרוואן, שהיתה עד למאה ה-14 שיעית ברובה, ניטשה והמארוניים חדרו אליה ובמהרה היוו בה רוב. בעקבות לחץ ממלוכי כבד המירו שיעים רבים את דתם לסונית והשיעיות נעלמה מרוב איזור החוף חוץ מצור וכן ניטשו אזורים שיעים בהר הדרוזים ומזרחית לביירות. הקהילות הסוניות הראשונות נוסדו כנראה בסוף המאה ה-13 ובתחילת

המאה ה-14 בצידון, ביירות וטריפולי. החדירה דרך מישור החוף לא היתה מקרית; ערי החוף של לבנון היו אזור השלטון החזק ביותר של הממלוכים. רק בשלב מאוחר יותר החלו הסוחרים הסוניים להתפשט לכיוון מישור עקאר ומילאו את כל מישור החוף הלבנוני. נראה שקהילות סוניות באזור ואדי אל תאיים ובאזור עקאר הן קהילות שהיו במקור שיעיות ודרוזיות ואימצו לעצמן את הסוניות בגלל הרדיפות הממלוכיות. הסוניות התחזקה בלבנון גם תודות ליישובים טורקמנים שמוקמו בכיסרואן ע"י השלטון הממלוכי וכן ישובים כורדיים בטריפולי. הכורדים והטורקמנים הובאו ע"י הממלוכים להשליט סדר בצפון לבנון. תפרושת העדות בלבנון בסוף התקופה הממלוכית מובאת באיור 3.

ד. תקופת השלטון העותמאני (1516-1914)

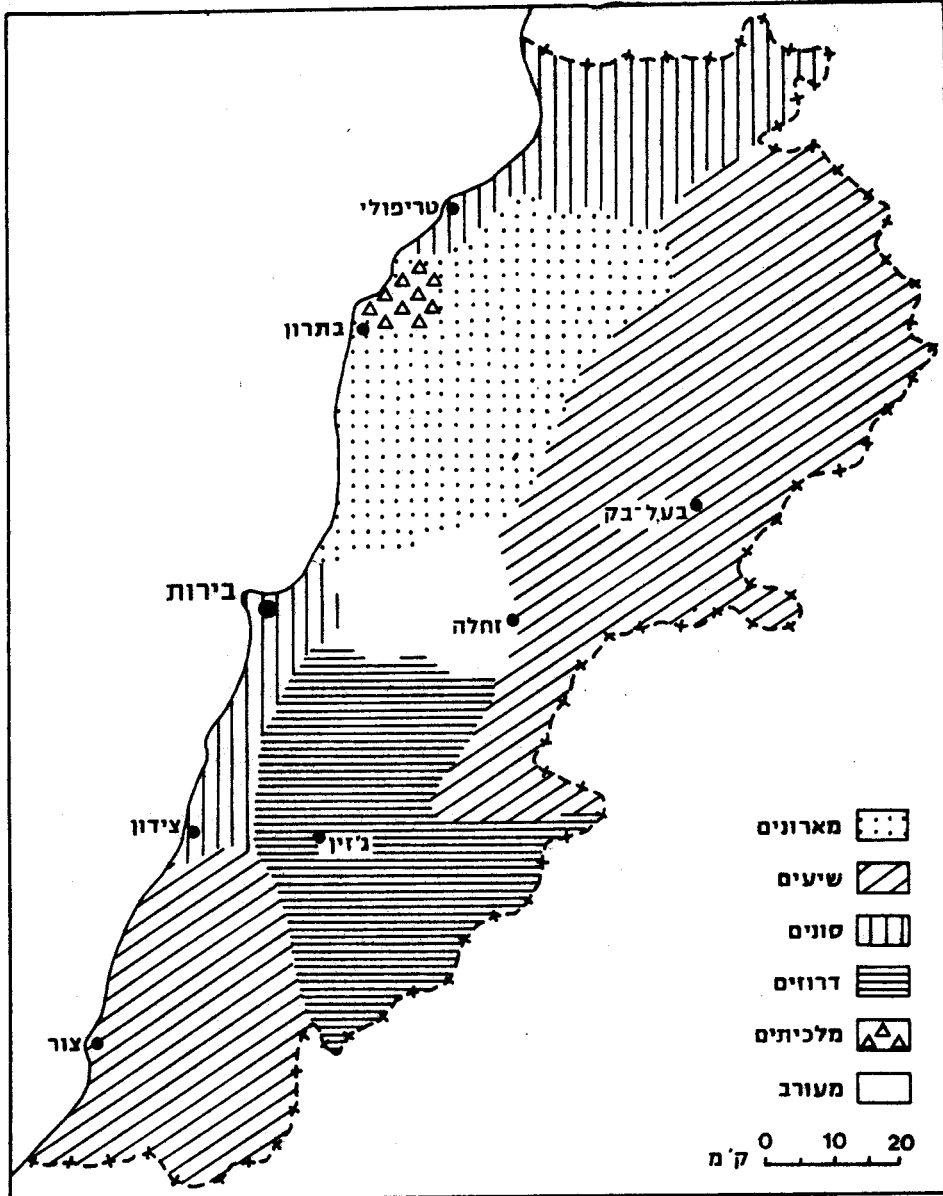
בתקופה העותמאנית הושלמו תהליכי החדירה וההתנחלות של העדות השונות בטריטוריות נפרדות בלבנון ובתקופה זו, בעיקר במאה ה-19 חלו הקונפליקטים הראשונים בין העדות השונות שהתחככו באותו מרחב מחיה. חלקו הראשון של הכיבוש העותמאני ניתן לכנות כ"עידן הדרוזי" (1516-1697) וחלקו השני "העידן הנוצרי" (1697-1841) ובעקבות האירועים של תקופות אלו צמחו ההסדרים העדתיים-טריטוריאליים של ההווה.

1. תקופת בית מע'ן (1516-1697)

בית מע'ן, שבמוצאו היה מוסלמי סוני, שלט בהר הלבנון במאה ה-17 ושליטיו נקראו "האמירים של הדרוזים", דבר המשקף את כוחם של הדרוזים במאה זו. במאה ה-17 נסתמנו המגמות הבאות בתנועות האוכלוסין בלבנון:

- (1) מארונים חדרו במספרים ניכרים לכיסרואן ולמחוזות הדרוזים בשוף. בעקבותיהם באו המלכיתיים היוונים שנפרדו במאה זו לכנסייה יוונית-אורתודוקסית ולכנסייה יוונית קתולית.

איור 3: תפרושת העדות בלבנון בסוף תקופת הממלוכים (1516).

מקור: נערך ע"י נורית קליאוט. מבוסס על הפירסומים הבאים: Hudson, 1968; Hitti, 1957; Salibi, 1965

(2) המוסלמים הסונים הרחיבו את מרחב שליטתם במישור החוף ודפוס שיתוף הפעולה בינם לבין הנוצרים היוונים מתחיל בתקופה זו. כך צומחות קהילות נוצריות יווניות בצד סוניות בטריפולי, ביירות וזחלה.

(3) קהילות שיעיות ודרוזיות בבקעא ובואדי אל תאיים, בלחץ השלטון העותומאני, עברו לאיסלם הסוני, שתיגבר כוחו באזורים אלו.

(4) שיעים מאזור בעל בק ומהבקעא חצו את הרי הלבנון על-מנת להתיישב בפרובינציות המארוניות בעיקרן, בג'ובייל, בשארי וכיסרואן. השלטון הפיאודלי של בית מע'ין לא הבחין ולא היפלה בין העדות השונות ומלחמות מקומיות נשאו אופי פיאודלי ולא עדתי. בולטת העובדה שהדרוזים בתקופה זו (כמו בזו שאחריה) היו חזקים מבחינה פוליטית בעוד שהמארוניים הראו חולשה פוליטית רבה.

2. בית שיהאב (1841-1697)

בית שיהאב הנוצרי שלט בלבנון שלטון פיאודלי כמעט 150 שנה. תנועת האוכלוסין העיקרית בתקופה זו היתה חדירה קולוניאלית ניכרת של מארוניים לטריטוריות דרוזיות, חדירה שבסופו של דבר הביאה על לבנון את מלחמת האזרחים הראשונה ב-1860. החדירה של המארוניים לטריטוריות לבנוניות שונות גרמה לכך שבסוף המאה ה-18 היתה לעדה זו התפרושת הנרחבת ביותר בלבנון, עובדה שהביאה אליהם בסופו של תהליך את מלחמת האזרחים.

בסוף המאה ה-17 חדרו דרוזים רבים למת'ין וכך לחלקים של השוף (הג'ורד, הח'ארב) ועד לסוף המאה ה-18 הם היוו רוב במחוזות אלו. המארוניים התיישבו בקורה היוונית-אורתודוכסית ובטריפולי הסונית וכך בביירות, צור ונצידון.

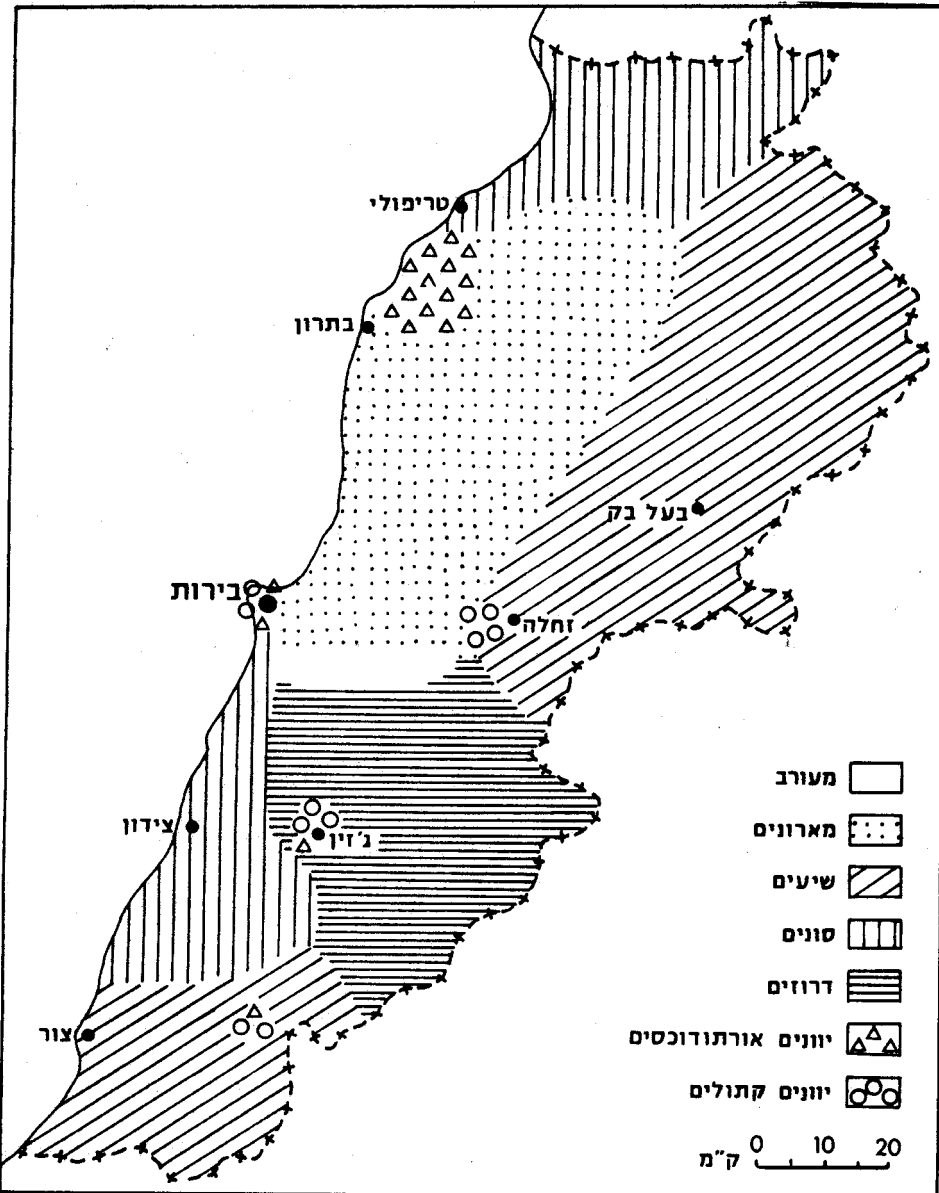
החדירה המארונית התפשטה גם לעבר הבקעא, וקהילות מארוניות נוסדו בבעל בק, ובאזור השיעי באזור צור. ההגירה המארונית לוותה בהגירה של יוונים-קתולים שמצאו מקלט בלבנון במאות ה-17 וה-18 מפני רדיפות של יוונים-אורתודוקסים בסוריה. הקהילה היוונית הקתולית בזחלה ואף בנפת ג'זין ובאזור מרג' עיון, מקורה בתקופה זו. השיעים שניסו להתיישב בטריטוריות הנוצריות בצפון (אזור ג'ובייל, בשארי וכיסרואן) סולקו עד לסוף המאה ה-18 מאזורים מארוניים ורק מעט מאד קהילות שיעיות נותרו בג'ובייל כיום (נפת זע'רתה).

במאה ה-18 החל כוחם הפיאודלי של הדרוזים לרדת והכוח הפוליטי של המארוניים עלה, אבל עדיין היו היחסים בין שתי העדות ידידותיים ושום קונפליקט לא לוות את חדירת המארוניים והנוצרים היווניים להרי השוף. שליטי בית שיהאב עודדו גם קהילות נוצריות, יהודיות ודרוזיות שנרדפו בסוריה, לבוא להתיישב בלבנון (1805). תפרושת העדות בלבנון בשנת 1840 מוצגת באיור 4.

3. הקונפליקט ב-1840-1842

ההתנגשויות בלבנון החלו ללבוש אופי עדתי בשנות ה-20 וה-30 של המאה ה-19. יחד עם זאת אין ספק שהמודעות לאופי העדתי של הקונפליקט, לבשה צורה ברורה בשנים 1840-1842. בשנים אלו מרדו הפיאודלים הדרוזים בשלטון בית שיהאב הנוצרי וזאת בעקבות נסיונו לשבור את כוחם. תביעות השליטים לבית שיהאב כתחומי המיסים, עבודת כפיה וחיללים דרוזים לצבאם, נראו מוגזמות בעיני הדרוזים. כיבושה של לבנון בידי מצרים ומלחמת העותומאנים בתורכים סיבכה את המצב. הדרוזים חברו לעותומאנים ובית שיהאב הנוצרי סייע למצרים. ב-1838 התנגש צבא דרוזי בנוצרים ובמצרים באיזור ראשאיה והדרוזים הובסו. גם השיעים מרדו בשלטון בית שיהאב ובמצרים ולבסוף הצטרפו גם ארליסים מארוניים נדכאים למרידה בבית שיהאב.

איור 4: תפרושת העדות בלבנון אמצע המאה ה-19 (1840).

מקור: נערך ע"י נורית קליאוט. מבוסס על הפירסומים הבאים: Hudson, 1968; Hitti, 1957; Salibi, 1965

ניתן לראות במרידה של 1840-1842 בחלקה הגדול מרידה פיאודלית של

אריסים מארוניים ודרוזים באדוניהם הפיאודלים, ושליטים פיאודליים (בעיקר דרוזים) מרדו בשלטון בית שיהאב שקיצץ בכוחם הפיאודלי. שלטון בית שיהאב,

בשרות שליטי מצרים מוחמד-עלי ואיברהים-פחה גבה מיסים גבוהים וגייס

חיילים רבים למלחמות מצרים והמונים הלכנוניים סירבו למלא אחר מכסות אלו.

בשנים אלו ישנה, בפעם הראשונה התערבות גלויה של המעצמות בענייני הר

הלבנון: תורכיה, רוסיה, אוסטריה וכריטניה תמכו במורדים בעוד צרפת ניצבה

לצד שליטי בית שיהאב והמצרים. ב-1841 התקיפו דרוזים את הנוצרים המארוניים

בדיר אל קמאר, ומהומות בין נוצרים לדרוזים פרצו בזחלה, בשוף ובראשאה.

בזחלה הוכו הדרוזים מראשאה שתקפו את העיר, ע"י הנוצרים. כאן חברו השיעים

לנוצרים ברדיפתם אחרי הדרוזים. בשוף הובסו המארוניים, כאשר הנוצרים,

היוונים - אורתודוכסים החושדים בכוחם של המארוניים מסייעים בידי הדרוזים,

או שומרים על עמדה ניטרלית, בעוד שהיוונים קתולים לוחמים לצד הנוצרים.

בפעם הראשונה כוונו הדרוזים את זעמם כלפי המארוניים כעדה ולא על בסיס אישי.

המהומות פסקו לאחר שכ-200 איש משתי העדות נהרגו בהן.

תורכיה סילקה את שליטי בית שיהאב והחלה לשלוט ישירות בשטחי לבנון

ע"י 2 שליטים תורכיים: קאימיקאם נוצרי לצפון לבנון וקאימיקאם דרוזי

לדרום לבנון, כאשר הגבול בין שני המחוזות עובר בכביש ביירות-דמשק. חלוקה

זו היתה מבוססת על ההנחה המוטעית שזהו גבול מפריד בין שתי העדות. במציאות

חיו דרוזים רבים במת'ן, צפונית לכביש ביירות-דמשק, ונוצרים רבים חינו בהרי

השוף. כך דיר אל קמאר היתה נוצרית ברובה ומוקמה בטריטוריה דרנזית.

איזור בעבדה היה מיושב ע"י נוצרים ודרוזים והיה צורך לחלקו בין 2 המחוזות

כדי להפסיק את המהומות והרציחות בין הדרוזים והנוצרים. האנטגוניזם בין

דרוזים לנוצרים המשיך כל שנות ה-50 והמתיחות הגיעה לשיאה ב-1858.

4. מלחמת האזרחים הראשונה (1860-1858)

בניגוד להתנגשויות של 1840, נשאו ההתנגשויות עכשיו אופי של מלחמה כוללת. למלחמה היה גורם פיאודלי, גורם עדתי וגורם בינלאומי של תחרות על אזורי השפעה מעצמתיים (Salibi, 1965).

- (1) בכיסרואן מרדו אריסים מארוניים בפיאודלים מארוניים.
- (2) בשוף, בבקעא ובואדי אל תאיים לחמו הדרוזים בנוצרים.
- (3) הצרפתים ניצבו לצד המארוניים בעוד הבריטים תומכים בדרוזים.

כאשר פרצה המלחמה, התברר שפירודם הפנימי של הנוצריים גרם לתבוסתם. נוצרים רבים ברחו מכפריהם כדי להסתתר במבצרים הנוצריים בדיר אל קמאר, ג'זין וזחלה. בשוף, כמת'ן, בבעבדה ובג'זין הותקפו כל הכפרים הנוצריים, נבזזו ונשרפו. בחצביה וכראשאה הדרוזיות הושמדו כל הנוצריים. בבקעא, חברו סונים ושיעים לדרוזים כדי להתקיף את הכפרים הנוצריים ולבסוף נפלה גם זחלה הנוצרית. בבירות, צידון, בכיסרואן ואף בדמשק נמצאו רבבות פליטים נוצריים חסרי כל. בסה"כ נטבחו ב-1860 בארבעה שבועות 11 אלף נוצרים. עוד 4000 מתו ברעב וכ-100,000 מהם נעשו פליטים. ב-1860 היו הדרוזים השליטים הבלתי מעורערים לא רק בואדי אל תאיים אלא גם בשוף ובבקעא. בכל המחוז (הקאימיקאם) הדרוזי כמעט ולא נותרו נוצרים. לאחר 1860 נסוגו המארוניים לפרובינציות המסורתיות שבהן הרגישו כבטחון ודגם התפרושת הרחב שלהם לא חזר לקדמותו אם כי ישנם "בני ערוכה מארוניים" בכל פרובינציה של לבנון.

5. התערבות המעצמות (1861-1914)

התערבות המעצמות, ובמיוחד צרפת, שמה קץ למלחמת האזרחים וללבנון ניתן סטטוס אוטונומי כפרובינציה עותומנית בערבות שש המדינות החותמות: צרפת,

4. מלחמת האזרחים הראשונה (1858-1860)

בניגוד להתנגשויות של 1840, נשאו ההתנגשויות עכשיו אופי של מלחמה כוללת. למלחמה היה גורם פיאודלי, גורם עדתי וגורם בינלאומי של תחרות על אזורי השפעה מעצמתיים (Salibi, 1965).

- (1) בכיסרון מרדו אריסים מארוניים בפיאודלים מארוניים.
- (2) בשוף, בבקעא ובואדי אל תאיים לחמו הדרוזים בנוצרים.
- (3) הצרפתים ניצבו לצד המארוניים בעוד הבריטים תומכים בדרוזים.

כאשר פרצה המלחמה, התברר שפירודם הפנימי של הנוצריים גרם לתבוסתם. נוצרים רבים ברחו מכפריהם כדי להסתתר במבצרים הנוצריים בדיר אל קמאר, ג'זין וזחלה. בשוף, כמת'ן, בעעבדה ובג'זין הותקפו כל הכפרים הנוצריים, נבזזו ונשרפו. בחצביה וכראשאה הדרוזיות הושמדו כל הנוצרים. בבקעא, חברו סונים ושיעים לדרוזים כדי להתקיף את הכפרים הנוצריים ולבסוף נפלה גם זחלה הנוצרית. בכיירות, צידון, בכיסרון ואף בדמשק נמצאו רבבות פליטים נוצריים חסרי כל. בסה"כ נטבחו ב-1860 בארבעה שבועות 11 אלף נוצרים. עוד 4000 מתו ברעב וכ-100,000 מהם נעשו פליטים. ב-1860 היו הדרוזים השליטים הבלתי מעוררים לא רק בואדי אל תאיים אלא גם בשוף ובבקעא. בכל המחוז (הקאימיקאם) הדרוזי כמעט ולא נותרו נוצרים. לאחר 1860 נסוגו המארוניים לפרובינציות המסורתיות שבהן הרגישו בבטחון ודגם התפרושת הרחב שלהם לא חזר לקדמותו אם כי ישנם "בני ערובה מארוניים" בכל פרובינציה של לבנון.

5. התערבות המעצמות (1861-1914)

התערבות המעצמות, ובמיוחד צרפת, שמה קץ למלחמת האזרחים וללבנון ניתן סטטוס אוטונומי כפרובינציה עותומנית בערבות שש המדינות החותמות: צרפת,

בריטניה, אוסטריה, פרוסיה, רוסיה ותורכיה עצמה. שקט השתרר בגופות המעורבות של מת'ן, שוף וג'זין ואזורים אלו גם נהנו מפיתוח כלכלי נרחב. אבל האזורים המארוניים של בשארי ובתרון סירבו לשתף פעולה עם המושלים העות'מניים. השאיפות הלאומיות של המארוניים מתפתחות במהירות בתקופה זו ואילו הדרוזים אינם מגלים שום נטיה ללאומיות לבנונית. תנועות האוכלוסין בתוך לבנון היו בעיקר תנועות אוכלוסין לכפרים הגדולים ולערים והיו קשורות בתעשיית המשי שהתפתחה בתקופה זו. בין 1890-1900 החלה גם הגירת לבנונים לאמריקה. ככלל, לא היו בתקופה זו תנועות אוכלוסין כפוליות.

6. לבנון הגדולה

לאחר מלחמת העולם ה-1 והתמוטטות האימפריה העות'מנית, קיבלה צרפת מידי "חבר הלאומים" את המנדט על סוריה ולבנון. בלחץ המארוניים, סיפחה צרפת לטריטוריה של לבנון את אזורי טריפולי ועקאר, את דרום לבנון והבקעא. יש לציין שעד לשלב זה היתה "לבנון הקטנה" בהר הלבנון איזור הליבה הטריטוריאלי של לבנון ויתר טריטוריות לבנון נשלטו לרוב ע"י מחוזות דמשק ועכו וקשריהם המסחריים, המשפחתיים ואף הפוליטיים היו במחוזות אלו. החלטת צרפת לייסד את לבנון הגדולה גרמה להתנגדות רבה מצד כל העדות, כל אחת בהתאם לאינטרס העדתי שלה. כאמור, עלו האינטרסים העדתיים על האינטרסים הלאומיים. לא ברור כלל ועיקר אם צמחה נאמנות לאומית לבנונית בקרב הסונים, השיעים או היוונים אורתודוכסים.

הסונים בצפון ובדרום התנגדו ללבנון הגדולה משום שראו עצמם כסורים

קשריהם המשפחתיים והמסחריים היו בדמשק ורוב התקופות ההסטוריות השתייכו

מחוזותיהם ליחידה השלטונית של דמשק. היוונים אורתודוכסים חששו מהדומיננטיות

המארונית וכבר פיתחו בשלב זה דפוסים של שיתוף פעולה עם הסורים, הדרוזים והסונים (יותר מ-200 אלף יוונים-אורתודוכסים מצויים בסוריה). הגדרתם העצמית היתה "ערבים נוצריים" ולכן חששו ממדינה פרו-מערבית בעלת רוב נוצרי, כפי שחזו אותה המארוניים. האינטרסים העדתיים היו גם הם בסוריה: יוונים אורתודוכסיים רבים יושבים בסוריה והיה צורך לקהילה לשמור על האינטרסים המשותפים. היוונים-אורתודוכסים גם הושפעו יותר מכל העדות ע"י רעינות הפאן-ערביות ובני עדה זו עשו רבות על מנת להפיץ רעינות אלו.

לקבוצות המתנגדים ללבנון הגדולה הצטרפו הדרוזים. הדרוזים חששו לבני עדתם בסוריה (עד היום מושפעים מהלכיהם של הדרוזים מהעובדה שכ-180 אלף דרוזים מצויים בסוריה). הדרוזים גם חששו לגורלם במדינה שתישלט בידי מארוניים, שבשלב זה היו אויבים מוגדרים של הדרוזים.

ענין מעוררת התנהגותם של השיעים שבתחילה צידדו בסוריה הגדולה,

כלומר סיפוח לבנון לסוריה. לאחר תקופת מה הפסיקו השיעים את התנגדותם ללבנון הגדולה משיקול פשוט: כקבוצת מיעוט מוסלמית, סברו השיעים שמצבם יהיה טוב יותר בלבנון הנוצרית מאשר כקבוצת מיעוט בסוריה הסונית. הסונים רדפו את השיעים בכל תקופת השלטון העותומני ואילו עם המארוניים היתה לשיעים תקופה של שיתוף פעולה ועד למלחמת האזרחים האחרונה כמעט ולא היו סכסוכי דמים בין המארוניים לשיעים (Hudson, 1968). לבסוף, היוונים-קתוליים והארמניים נטו לרוב להלך עם המארוניים ומדינה לבנונית נוצרית פרו-מערבית היתה עדיפה בעיניהם על מדינה מוסלמית ערבית. יחסי שתי עדות אלו עם העולם המוסלמי ערבי היו שליליים ושתיהן נרדפו לרוב במדינות ערב.

הסונים התנגדו בכל תוקף וגם בצורה אלימה "ללבנון הגדולה" עד

לניסוחה הסופי של ה"אמנה הלאומית" ב-1943. ה"אמנה הלאומית" היתה הסכם

שקבע את חלוקת הכוחות בין העדות השונות בלבנון ובמיוחד בין הסונים למארוניים (נשיא מארוני וראש ממשלה סוני). במרוצת השנים היא גם קבעה את מעמדן של יתר העדות ותפקידים שלטוניים הוקצו לנציגי כל העדות אם כי חלקן, כמו השיעים, ראו עצמן מקופחות בחלוקת העוגה השלטונית (Salibi, 1965). תפישת העדות בלבנון באמצע שנות החמישים מוצגת באיור 5.

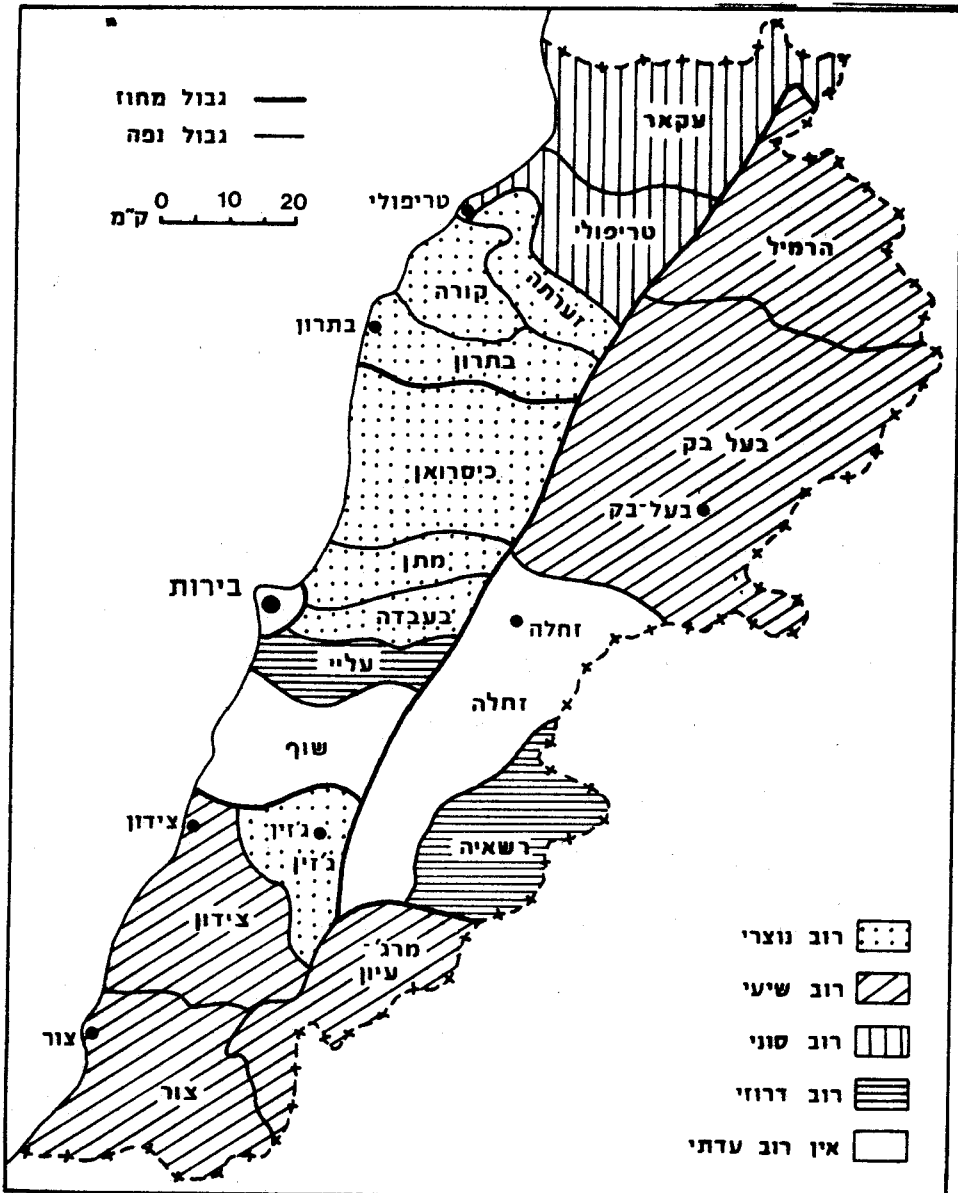
2. יחסי עדות בלבנון העצמאית (1946-1983)

עד ל-1958, היתה "האמנה הלאומית" הבסיס לחלוקת השלטון בין העדות השונות בלבנון אבל בשנה זו, לאחר התפשטותו של גל לאומני ברחבי העולם הערבי בהשראת נשיא מצריים נאצר, חזרה ועלתה דרישת הסונים והדרוזים לאחד את לבנון עם מצרים וסוריה בקהילה הערבית המאוחדת. הנשיא שמעון הפרו-מערבי קרא לעזרת האמריקאים והמרזי המוסלמי שכך. אומדים את מספר הקרבנות מתקריות 1958 ב-2000 עד 4000 נפש (Bustros, 1980). עד לאמצע שנות ה-70 התרחשו תקריות בין-עדתיות בודדות אבל בשנה זו פרצה מלחמת אזרחים נרחבת שתוצאותיה ישפיעו בודאי על עתידה של לבנון. הגורמים שהביאו למלחמת האזרחים בשנים 1975-1976 דומים מאד לגורמים שהביאו למלחמת האזרחים הראשונה ולתקריות הבין-עדתיות הקודמות. ניתן לחלק גורמים אלו לגורמים פנימיים וחיצוניים.

א. גורמים פנימיים

1. מתח עדתי

המתח הבין-עדתי גבר משום עליית כוחן הפוליטי של ארצות ערב וחיזוק הפאן ערביות. כבר בתקריות 1958 החלו להיווצר הקואליציות העתידיות של מלחמת האזרחים של 1975: מוסלמים ודרוזים נגד הנוצרים. מלחמת יום-הכיפורים, חרם הנפט הערבי והצטברות פטרו-דולרים בקרב מדינות ערב הם

מקור: נערך ע"י נורית קליאנט. מבוסס על הפירוטומים הבאים: Hudson, 1968; Hitti, 1957; Salibi, 1965

כלי ספק גורמים חיצוניים שתרגומם בזירה הלכנונית היה הגדלת ההקצנה והסירוב של מוסלמי לבנון לקבלת ההגמוניה הנוצרית בלבנון (Kalider, 1976).

2. גורמים סוציו-כלכליים:

גורמים סוציו-כלכליים (אופי המשטר הפיאודלי, תעשיית המשי) היו בעבר גורמים חשובים ביצירת מתח עדתי וחשיבותם מרובה גם במלחמת האזרחים של 1975-1976. הגורם החשוב ביותר היה הסטטוס הסוציו-כלכלי הנמוך של המוסלמים, במיוחד השיעים גם באורח מוחלט וגם באורח יחסי-השוואתי, לנוצרים. שיעים רבים היגרו לביירות בעקבות הפצצות ישראל על דרום לבנון, הפצצות שנועדו לחסל את פעולות הטרור הפלשתינאיות כנגד ישראל שבאו מאיזור זה.

בביירות התרכזו שיעים רבים "ברצועת העוני" ועברו תהליך רדיקליזציה והקצנה (Gordon, 1980). בניגוד לנוצרים, ובמידה מועטת יותר הדרוזים, לא נטו השיעים להגר אל מחוץ למדינה והמערכת הפוליטית החברתית לא נטתה להם חסד. לגורמים הכלכליים יש להוסיף את כוחה של סוריה לקטוע את לבנון מההינטר-לנד הכלכלי שלה בארצות ערב, צעד שנטתה לנקטו כל אימת שלבנון "סטתה" במדיניותה מהמדיניות הרצויה לסורים (Koury, 1976).

3. חולשת המערכת הפוליטית

הנשיאים חילו ופרנג'ייה לא השכילו להתגבר על הקונפליקטים הבין-

עדתיים ולא השכילו לפצות את השכבות המקופחות. (Gordon, 1980).

ב. גורמים חיצוניים

1. התערבות מדינות זרות בענייני לבנון

כמו במערכות קודמות בלבנון, הבחישה החיצונית בלבנון היא גורם מאיץ ללחימות הבין-עדתיות בלבנון. 2 הגורמים החיצוניים שהתערבו בלבנון במלחמת 1975-1976 סוריה והפלשתינאים היוו גורמים מסוכנים ביותר לשלמותה של המדינה כיחידה טריטוריאלית אחת משום שהן יסדו לעצמן טריטוריות-שליטה שבהן לא היתה דריסת רגל לשלטון המרכזי הלבנוני.

(1) השפעת סוריה על לבנון

לסוריה היו יחסים מיוחדים עם לבנון - כלכליים ופוליטיים. מבחינה כלכלית עברו דרך סוריה סחר המעבר של לבנון עם ארצות ערב האחרות וצנורות נפט, וסוריה ייצאה חטה ללבנון ויילבאה ממנה סחורות. שוק העבודה של לבנון קלט עובדי כפיים סוריים שבאו באורח חוקי ובלתי חוקי לעבוד בלבנון.

לפי אומדן מכסימליסטי היו כ- $\frac{1}{2}$ מליון סורים בלבנון לפני מלחמת האזרחים

והאומדן המינימליסטי קובע את מספרם ל-350,000 (סופר, 1982; רבינוביץ, 1981).

אלו מספרים משמעותיים אם ניקח בחשבון שאוכלוסיית לבנון מנתה כ-3.1 מליון

איש ערב מלחמת האזרחים. אם עד 1976 היתה סוריה מעורבת בלבנון באורח

פסיבי הרי מאז 1976 ועד היום היא מעורבת באורח אקטיבי. בתחילת 1976 שלחה

סוריה ללבנון גדודים של צבא השחרור הערבי כדי למנוע הכרעה נוצרית בקרב

על מחנות הפלישתיןאים. במחצית השניה של 1976 הסורים הפעילו צבא סדיר

כנגד הפלשתינאים וכוחות השמאל ודיביזיה סורית משוריינת הוכנסה ללבנון,

בהזמנת הנוצרים.

מ-1976 ועד היום יושב צבא סורי בהסכמת מדינות ערב בלבנון, בכל איזור
הבקעא ועל כביש דמשק ביירות. בבקעא הגבירו הסורים את אחיזתם האזרחית
ע"י החלת המטבע הסורית ועתונות סורית באיזור.

(2) הפלשתינאים בלבנון

לפי אומדנים שונים היו בלבנון כ-200 עד 300 אלף פלשתינאים (Gordon, 1980).
רובם הגיעו ללבנון לאחך מלחמת השחרור ומיקצתם הגיעו ללבנון בראשית שנות
ה-70 לאחר שגורשו מירדן.

הפלשתינאים יסדו "מדינה" מוסלמית שמאלנית בין הזהראני והליטאני בין
השנים 1975 ל-1982 (רבינוביץ, 1981). הפלשתינאים ארגנו לעצמם מערכת
כלכלית צבאית ופוליטית שהקבחה להם שליטה גם על האזרחים הלבנונים בדרום
לבנון. הם השתלטו על אספקת המזון, המים, הציוד הרפואי והחשמל לדרום
לבנון וכפרי דרום לבנון הפכו להיות תלויים בהם.

כ-6000 מחבלים שלטו באיזור שבין גבול ישראל לזהראני גם לאחר שכוח או"ם
התבסס באיזור לאחר מבצע ליטאני ב-1978. במלחמת האזרחים בלבנון צידדו
הפלשתינאים בקואליצית ארגוני השמאל ולחמו לצידם, דבר שעורר את חמת הנוצרים
בלבנון.

יותר מתמיד רצו הנוצרים בצאתם של הפלשתינאים מלבנון. ב-1982 כאשר
פרצה מלחמת "שלום הגליל" במטרה מוצהרת להרוס את הבסיס הטריטוריאלי ואת
ואת הכח הצבאי של הפלשתינאים עורר הדבר שמחה בקרב בוצרי לבנון.
הפלשתינאים מפירים את האיזון הבין עדתי בלבנון ואין ספק שכל פתרון
עתידי למדינה חליב לכלול גם פתרון מדיני לבעיית הפלשתינאים.

השפעת ישראל על המתרחש בלבנון גברה מאד בשמונה השנים האחרונות. עד

לסוף שנות ה-60 היה גבול ישראל-לבנון הגבול השקט ביותר של ישראל

ולבנון לא השתתפה באף אחת מהמלחמות הגדולות שפרצו בין ישראל לערב בשנים 1956,

1967, ו-1973, אבל בראשית שנות ה-70 החלו פעולות טירור וחבלה שמקורן

במחנות הפלשתינאים בדרום לבנון וישראל השיבה בפעולות עונשין ובהפגזה על

מעוזי המחבלים. בתקופת מלחמת האזרחים ואחריה פתחה ישראל את גבולותיה

לאזרחים לבנונים לצרכי קניות, תעסוקה וטיפול רפואי בישראל, לאחר שקשריהם

עם צפון לבנון נותקו בעקבות המלחמה. מדיניות "הגדר הטובה" נמשכת עד

היום. מאמצע שנות ה-70 מסייעת ישראל בנשק, סיוע לוגיסטי ובעצה לנוצרים

של לבנון ובמיוחד למארוניים.

ב-1978 פלשה ישראל ללבנון "במבצע ליטאני" על מנת להרחיק מדרום לבנון

מחבלים פלשתינאים (Snider & Halay, 1979). בעקבות מבצע ליטאני הוכנסו

כוחות או"ם לדרום לבנון כדי להוות כוח-שיטור ולמנוע פעולות חבלה משטח

לבנון מחד ופעולות חדירה ישראליות מאידך. ב-1982 פלשה ישראל במבצע "שלום

הגליל" ללבנון, לאחר שפעולות הטירור מתחומה לא פסקו. בעקבות מלחמת

"שלום הגליל" חוסלו רוב ניכר של מעוזי המחבלים בדרום נמחסני הנשק שלהם

הושמדו.

נכון לנובמבר 1983 החזיקו כוחות ישראליים בנתח נכבד של לבנון דרומית

לנהר האוואלי ובמדרונות הר ברוך. פעולות הענישה והכיבוש של ישראל

בדרום לבנון גרמו לתנועת אוכלוסין מואצת באיזור: כ-35,000 שיעים

(לפי Kalider) ברחו מדרום לבנון שלפני מלחמת האזרחים

(לפי גורדון, 1980). השיעים עברו בעיקר לרצועת העוני בשולי בלירות

והפכו לגורם רדיקלי ומתסיס באיזור זה.

ככלל, יש להזהר מאד מהנתונים הכמותיים המובאים במקורות השונים כי כולם

מתבססים על אומדנים והערכות בלבד.⁽²⁾

(4) התערבות המעצמות בלבנון

השפעת בריה"מ על סוריה וסיועה בנשק ובתמיכה פוליטית, הזינה את מלחמת האזרחים בלבנון בשנים 1975-1976 ואיפשרה למחבלים להילחם בישראל במשך כל שנות ה-70. מדינות המערב, בריטניה, צרפת וארה"ב היו מעורבות בעקיפין במאמצי התיווך שלאחר מלחמת האזרחים, וישראל, כאשר ישראל נסוגה מאיזור ביירות ב-1983 ויחידות צבאיות של מדינות אלו וכן של איטליה הוכנסו לביירות כדי להוות כוח שיטור בין הצדדים היריבים. נראה שלמעצמות תהא השפעה רבה על כל מה שיתרחש בעתיד בלבנון ובמיוחד על סוגי פתרונות אפשריים לסכסוך.

ג. מלחמת האזרחים 1975-1976

הקונפליקט בלבנון החל בין הפלנגות הנוצריות (מארוניות בעיקרון) לבין הפלשתינאים והוא התפתח למלחמה בין הנוצרים שלחמו לשמר את הסטטוס קו שהבטיח את עליונותם הפוליטית והכלכלית ואילו המוסלמים, הדרוזים וכן השיעים דרשו לשנות את ההסדר המדיני בטענה (נכונה לדעת משקיפים רבים) שהינם מהונים כראג את הרוב במדינה. הפלשתינאים חברו לקואליציה השמאלית בשלב מאוחר יותר. אזורי הלחימה היו במוקדים שונים: באיזור זחלה, באיזור טריפולי נזע'רתה, בביירות ובפרבריה (Bustros, 1980).

בתחילת 1976 כאשר הצטרפו הפלשתינאים למלחמה, השיבו הנוצרים בהטלת מצור על המחנות הפלשתינאים. בחורף 1976 התפשטה הלחימה להרי השוף, ולדאמור, דרומית לביירות. בקיץ 1976 הופצו ערי הנוצרים בצפון לבנון והנוצרים השלימו את כיבוש תל אל זעתר. בתקופה זו היו הסורים מעורבים באורח פעיל בדיכוי

הלחימה ובהדיפת המוסלמים ובמינוח הפלשתינאים מעמדות שכבשו. לפי ההערכה מנו לוחמי השמאל כ-5000 לוחמים ועוד כ-12 אלף לוחמים פלשתינאים ואילו לנוצרים היו יותר מ-12 אלף חיילים. התערבות הסורים בלבנון נעשתה בהזמנת הנשיא סרכיס ובברכת הנוצרים, וזאת לאחר שכ-2/3 מלבנון היו בתחילת 1976 בידי כוחות השמאל והפלשתינאים. המצב בתום המלחמה היה כדלקמן: צפון לבנון, מזרח ביירות וחלק מחופי לבנון היו בידי הנוצרים; דרום לבנון, מערב ביירות, צידון, צור וטריפולי נשלטו בעיקר ע"י השמאל הלבנוני והפלשתינאים ואילו בבקעא ובעקאר שלטו הסורים. המלחמה הסתיימה בסוף 1976 לאחר לחץ ביכר של ארצות ערב ועל כל הצדדים הוסכם שכוח ההרתעה הערבי שהורכב כמעט כולו מהצבא הסורי, יישאר בלבנון לצורך שמירת הסדר. במלחמת האזרחים נהרגו בין 50 ל-60 אלף איש והנזק שלה עלה על 5 מליון דולר (Gordon, 1980). תנועות האוכלוסין הבולטות של המלחמה היו: הגירה המונית של נוצרים מלבנון, חיסול מובלעות נוצריות במישור החוף (דאמור), בטריפולי ובעקאר וחסולם של מחנות פליטים (תל אל זעתר וג'יסר אל באשה) שהיו ממוקמים בלב טריטוריות נוצריות. בין 1976 ל-1982 נמשכו התקריות הבין-עדתיות בלבנון. נוצרים ודרוזים התנגשו בהרי השוף, ישראל המשיכה להפגיז את דרום לבנון וכתוצאה מכך המשיכו פליטים רבים מדרום לבנון להגר לאיזור ביירות. רובם של פליטים אלו היו שיעים ונראה שלפחות 100 אלף שיעים עזבו את דרום לבנון בין 1973 ל-1982. תקריות בין מוסלמים לפלשתינאים נפוצו בדרום לבנון ובביירות היו שכיחות תקריות יומיומיות. ב-1978 חודשה הלחימה והפעם בין הסורים לנוצרים ותקריות המשיכו גם בשנת 1979. הסורים התקיפו גם את מעוזי הנוצרים בבחרון. ב-1982 כבשה ישראל את חלקה הדרומי של לבנון עד לביירות וגם כיבוש זה גרם לתנועות אוכלוסין והפעם לכיוון הדרום שהפך לשקט יותר יחסית.

לאור השתלשלות המאורעות בלבנון במיוחד בעשור האחרון ולאור התפוררותה של לבנון במתכונתה הנוכחית ניתן להציע תכנית לשינוי המבנה - המדיני, הפוליטי והטריטוריאלי של לבנון.

ד. הקמת קונפדרציה לבנונית

תפרושת האוכלוסיה בלבנון מקשה ביותר על כל מי שמנסה להציע שינוי בצורת המשטר ובארגונו הטריטוריאלי.

לוח 1 מדגים את הבעיה הקשה של התפרושת העדתית ובעיקר את העובדה שהעדות הניצות בלבנון מעורבות מרחבית אחת ברעותה בגלל דגמי החדירה וההתנחלות שלהן ועל כן קשה ביותר ההפרדה בין העדות. כך לדוגמא, נפת עקאר בצפון לבנון מורכבת מ-52% סונים, 20% יוונים-אורתודוכסים, 18% מארונים. הצבענו כבר על העובדה שיוונים אורתודוכסים חיים לרוב בשלום ושיתוף פעולה עם הסונים ואין שום מניעה שיוכלו להשאר בנפה זו אבל אין ספק שהמארונים, אלו שלא עזבו במלחמת האזרחים ואחריה, יצטרכו לעזוב איזור זה כי הם מועדים לפורענות. בעייתיות במיוחד הן נפות בעבדה, עליי ושוף. בנפות אלו גרים בכפיפה אחת דרוזים ומארונים המנהלים מלחמה ביניהם מאז 1860. במת'ן, שהיא ברובה נוצרית, חיה קהילה דרוזית גדולה ה"שבוליה" בידי הרוב הנוצרי.

לוח מס' 1: לבנון - חלוקה עדתית לפי נפות (באחוזים ל-1956)

מחוז/נפה	מארונים	יוונים אורתו-דוכסים	ארמנים סונים	שיעים	דרוזים
עקאר	18%	20%	1%	52%	
מחוז טריפולי	5%	10%	1%	78%	
זע'רתה	90%	3%		6%	
קורה	28%	63%		8%	
בחרון	76%	18%	2%	1%	

מחוז/נפה	מארונים	יוונים - אורתו- דוכסים	יוונים קתולים	ארמנים	סונים	שיעים	דרוזים
הר הלכנון	85%	2%	1%	2%	1%	8%	26%
כיסרואן	51%	9%	5%	9%	3%	18%	18%
מת'ן	48%	8%	3%	1%	3%	2%	46%
בעבדה	29%	16%	3%	1%	1%	2%	31%
עלי	34%		9%		22%		
שוף							
בקעא	3%	30%	4%	8%	6%	61%	1%
הרמיל	12%	2%	23%		12%	68%	37%
בעלבק	19%	10%	2%		24%	10%	
זחלה	4%	25%	2%		28%		
רשאיה							
דרום לכנון	8%	6%	8%	2%	18%	62%	
צידון	6%	6%	6%	5%	4%	80%	
צור	6%	14%	5%	13%	45%	13%	
מרג' עיון	63%	16%	3%				
ג'זין							
ביירות	8%	11%	3%	24%	34%	6%	1%

מקורות: An-Nahar, 26.4.1956; Kewenig, 1965; Vaumas, 1955

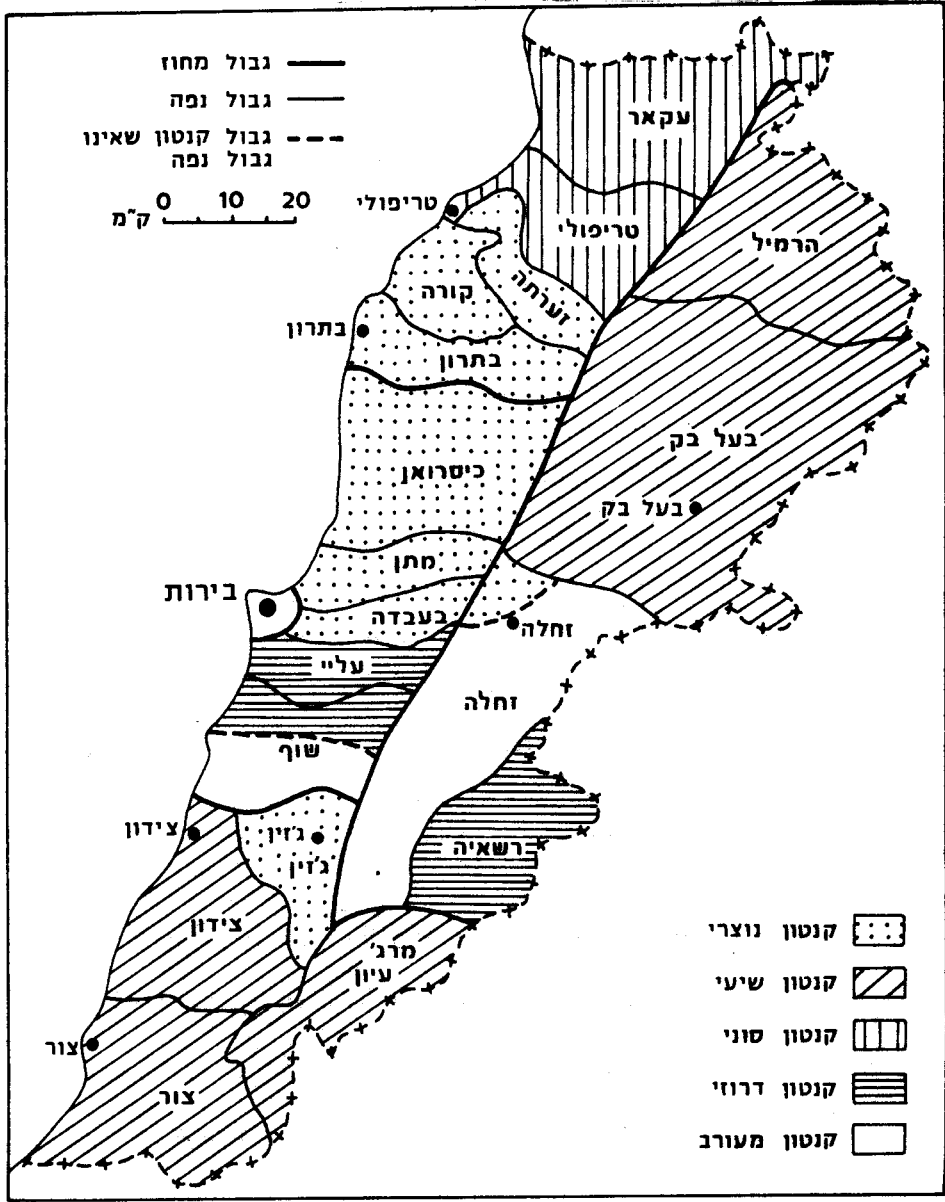
נסיון העבר מלמד שיש להפריד בין עדות ניציות ולהעניק להן יתר אוטונומיה בענייניהן. הקמת קונפדרציה של תשעה קנטונים מוצעת באיור 6. כל אחד מהקנטונים המוצעים מבוסס על נתוני לוח 1, שנתוניו נכונים לשנת 1956 ואינם נכונים להווה, וכן על מגמות שונות בקרב אוכלוסית לכנון מאז 1956 ועד היום.

קנטון מס' 1: קנטון מוסלמי סוני: עקאר וטרפולי

חלוקת הקנטונים בלכנון מבוססת על ההנחה הבסיסית שהמוסלמים עולים כיום

במספרם על הנוצרים ולכן צורת המשטר הקודמת שהעניקה עמדות בכורה לנוצרים לא

איור 6: הצעה לחלוקת לבנון לקנטונים.

מקור: נערך ע"י נורית קליאוט. מבוסס על הפירוטמים הבאים: Hudson, 1968; Hitti, 1958; Salibi, 1965

תוכל להמשיך. הסונים אינם נוטים להגר מלבנון ודבקים בדרך כלל לטריטוריות שלהם. הם ביחסים טובים עם היוונים-אורתודוכסים וביחסי עוינות עם המארוניים ובמידה מועטה יותר, גם עם השיעים. ההרכב העדתי של עקאר וטריפולי מראה שהסונים מהווים רוב ב-2 הנפות הללו. בשתיהן יש יונים-אורתודוכסים באחוזים נמוכים וקהילות קטנות של יונים-קתולים וארמנים. נראה שלאחר מלחמת האזרחים האחרונה והתקריות בין נוצרים למוסלמים בעקאר וטריפולי, אין אחוז המארוניים בעקאר 18% אלא נמוך בהרבה וכך הדבר בטריפולי. רצוי שאותם ארמנים, יונים-קתוליים ומארוניים שגרים בעקאר וטריפולי יוחלפו בסונים מאזורים אחרים. קנטון זה גם מתאים לקליטת פלשתינאים סונים מדרום לבנון, אם יוחלט במסגרת ההסדרים הסופיים, לקלוט חלק מהפלשתינאים בדרום לבנון.

קנטון מס' 2: קנטון נוצרי: זע'רתה, בתרון וקורה

קנטון נוצרי זה הינו בעייתי משום שזע'רתה ובתרון הן מארוניות ברובן בעוד קורה הינה יוונית-אורתודוכסית וייתכן שתעדיף להצטרף לקנטון הסוני מצפון ולא לקנטון הנוצרי, לאור האינטרסים המשותפים שיש ליוונים-אורתודוכסים עם המוסלמים. אין מניעה לצירוף קורה לקנטון המוסלמי משום שהיא מצוייה בהמשך טריטוריאלי לטריפולי. בבתרון יש מעט מאד סונים וכך הדבר בזע'רתה ואין שום סיבה שהללו לא יעברו במסגרת הסדרי העברת אוכלוסין לקנטון הסוני בצפון, בעוד מארונים מהצפון יעברו לקנטון הנוצרי.

קנטון מס' 3: קנטון מוסלמי שיעי: הרמיל, בעל בק

לפי אומדנים שונים השיעים מהווים כיום מבחינה מספרית העדה הגדולה ביותר בלבנון (סופר, 1982) וללא צל של ספק, העדה המקופחת ביותר פוליטית

וסוציו-כלכלית. כל רביזיה במשטר חייבת לשפר את מעמדם של השיעים. בהרמיל ובעל בק מהווים השיעים רוב מכריע ואם תישמר שלמותה הטריטוריאלית של לבנון, אין ספק שיש לקיים בנפות אלו קנטון שיעי. במציאות הנוכחית, כל איזור הבקעא הכולל את הרמיל, בעל בק וחלקים מזחלה מצוי תחת כיבוש סורי, ועובר תהליך "סוריזציה" מאז 1976, שנת כניסת הסורים. האיזור נתון בהשפעה שיעית אירנית קיצונית וכן מצויים בו פלשתינאים רבים. יש משקיפים הסבורים שסוריה שואפת לספח לעצמה את הבקעא ואזי תתעורר בעיה עם השיעים תושבי האיזור שכבר בעבר הוכיחו שאין חפצם להסתפח ל"סוריה הגדולה" שהינה ברובה סונית, למרות שהיא נשלטת ע"י הכת העלאוית השיעית.

קנטון מס' 4: קנטון נוצרי: כיסרוואן, מת'ן, בעבדה וחלק מזחלה

בכיסרוואן מגיע אחוז המארוניים ל-85% ובמת'ן ל-51%. במת'ן היוו

הדרוזים כ-26% ב-1956 ויש להניח שמספרם פחת בהרבה מאז מלחמת האזרחים והתקריות שבעקבותיה. נראה שמן הראוי שהדרוזים ממת'ן וחלקה הצפוני של בעבדה יעברו לקנטון הדרוזי (להלן) ואילו המארוניים שעוד מצויים באזורי הדרוזים יעברו לקנטון זה. בכיסרוואן ובעבדה מצויה גם אוכלוסייה שיעית, זכר לכך שטריטוריות אלו היו שיעיות בעבר. עד עתה לא הסתכסכו עדות אלו בפרובינצינת הנוצריות ולכן אין מניעה שהאוכלוסייה השיעית תמשיך לחיות באיזור זה. שינני חשוב במצב הנוכחי הוא סיפוח החלק הצפון-מערבי של נפת זחלה לקנטון הנוצרי. בזחלה העיר מתגוררים יוונים-אורתודוכסים ויוונים קתולים רבים שהותקפו ונטבחו ע"י סונים, שיעים, דרוזים וסורים ועתידם בקנטון שיעי אינו מובטח. לכן מוצע שחלק זה יהפוך לחלק אינטגרלי של הקנטון הנוצרי.

קנטון מס' 5: קנטון דרוזי: עליי והחלק הצפוני של הרי השוף

מלחמת האזרחים הוכיחה שאין דרוזים ומארונים יכולים לגור בכפיפה אחת ועל כן מוצע להקים קנטון דרוזי באזורים אלו. בעליי ושוף גרה אוכלוסיה נוצרית מרובה והיו אלו אזורי חדירה של המארונים לתוך טריטוריה דרוזית. במלחמה האחרונה היתה ידם של הדרוזים על העליונה ונוצרים רבים נטשו את עליי והשוף. אין מניעה להישארות היוונים - אורתודוכסים באזורים אלו משום שיש להם יחסים טובים עם הדרוזים.

קנטון מס' 6: קנטון נוצרי: חלק דרומי של השוף, ג'זין וחלק ממרג' עיון

גם קנטון זה משנה את גבולות הנפות הקיימות לצורך ריכוז אוכלוסיה נוצרית מעורבת באיזר משלה. האוכלוסיה הנוצרית שתיטוש את השוף ועליי תוכל לעבור לקנטון זה.

קנטון מס' 7: קנטון מעורב: החלק הדרומי של זחלה ורשאיה

קנטון מס' 7 הינו מוסלמי שברובו דרוזים וסוננים נמיעוטו נוצרים. לרוב לא היו באיזור זה תקריות דמים ולכן ניתן להניח שהעדות תוכלנה להתקיים בשלום יחדיו. אין אפשרות לחבר את ראשאיה הדרוזית לקנטון הדרוזי של השוף משום שאזורים נרחבים מיושבים מוסלמים מפרידים ביניהם. ייתכן שיש מקום לשקול בשלב מאוחר יותר הקמת קנטון דרוזי בראשאיה.

קנטון מס' 8: קנטון מעורב: מרג' עיון, צור, צידון

קנטון מרג' עיון, צור, צידון הוא קנטון מעורב שבו מתגוררים שיעים, יוונים אורתודוכסים ומארונים וכן סוננים ודרוזים. זהו איזור שהיה בשליטת

רב סרן חדד ובהשפעת ישראל מ-1976 עד 1982 ויחסי העדות בו היו טובים.

אין מניעה שקנטון מעורב כזה ימשיך להתקיים גם בקונפדרציה החדשה.

לאחרונה החלה תסיסה רבה בקרב השיעים בדרום לבנון ולכן יש מקום להרהר האם לא

יהא נכון לחלק קנטון זה לקנטון מערבי (צור-צידון) שבו ישלטו השיעים וקנטון

מזרחי (מדג' עיון) שבו ימשיכו כל העדות לחיות יחדיו בקנטון מעורב.

קנטון מס' 9: ביירות

ביירות עתידה להיות בירת הקונפדרציה ובעלת סטטוס מיוחד כשל וושינגטון

או אוטוה. העיר מעורבת ביותר מבחינה עדתית ומוצע שיהא לעיר עצמה משטר

פדרטיבי המבוסס על העדות השונות.

החלוקה המובאת לעיל מתבססת בעיקר על המשתנה העדתי כעל המשתנה החשוב

ביותר לחלוקת לבנון. אין החלוקה יוצרת מחוזות שוני גודל או שוני אוכלוסין.

יחד עם זאת משאירה החלוקה עיר מרכזית אחת או יותר בכל קנטון ובמידת האפשר

הושארו הגבולות הנפתיים האדמיניסטרטיביים משום האינרציה הקשורה למינהל חבלים

אלו. מוצע שהקנטונים יהיו אוטונומים בכל, חוץ מאשר בנושאי חוץ ובטחון.

המשטר ישונה ובמקום פרלמנט אחד יכלול הגוף המחוקק בית עליון שיתן

ליצוג שווה לכל הקנטונים ובית תחתון שייצג את האוכלוסיה באורח פרופורציוני.

אין עדה שאין לה גישה לחוף הים ולעדות שלהן חשוב הקשר עם סוריה ישנה אפשרות

לקשר כזה (במיוחד לקנטונים הסוני, הדרוזי והשיעי).

תכנית מסוג זה גם הולמת במידה רבה את התהליכים הקיימים במציאות

מבחינה זאת שלנוצרים וכנראה לדרוזים ישנן כבר תשתית של "מדינה בדרך" ומבנה

קונפדרטיבי רופף הינו האפשרות היחידה לשמור את לבנון כמדינה עצמאית לפני

שתחולק בין העדות השונות. חלוקה כזאת עשויה להינתן למורת רוחה של סוריה משום שהיא עשויה לחזק את לבנון. גם ישראל תתייחס בזהירות רבה לקנטון שיעי בתחומה הדרומי. קונפדרציה עתידית בלבנון תצטרך גם לעשות מאמץ ביכר לפיתוח כלכלי שוויוני של המדינה ובעיקר לשיפור מעמדם של השיעים. לבסוף, קונפדרציה עתידית בלבנון תלויה בפתרון הבעיה הפלשתינאית. הפלשתינאים בדרום הם ברובם סונים ויחסייהם עם השיעים בדרום מתוחים. נראה שקליטת הפליטים ע"י סוריה וארצות ערב האחרות ומעברם לעקאר וטריפולי עשוי להוות פתרון לבעיה זו.

ה ע ר ו ת

1. העדות הנוצריות בלבנון כוללות 3 עדות עקריות: מארונים שהינם קתולים, יוונים אורתודוכסים - המשתייכים לכנסייה מזרחית, והיוונים הקתולים - גם הם קתולים. העדות המוסלמיות מתחלקות לעדה הסונית המהונה את רוב המוסלמים בעולם, והשיעים המאמינים באימם עלי כיורשו של הנביא, והדרוזים, כת שהתפתחה משיעיזם במאה ה-12.
2. מאז 1932 לא נעשה מפקד אוכלוסין בלבנון או כל סקר סטטיסטי מקיף אחר משום שההסדר הפוליטי בלבנון מבוסס על נתוני סקר זה. הלבנונים חוששים שמפקד אוכלוסין חדש יגלה שהיחס בין העדות השתנה ועל כן יש צורך גם לשנות את המבנה הפוליטי.

אמיר, אהרון (1979) לבנון ארץ עם מלחמה. תל-אביב, הדר.

דפי, אלעזר (1981) ישראל ולבנון יום עיון שנערך באוניברסיטת תל-אביב, 12 במאי 1981. תל-אביב, עמיקם.

סופר, ארנון (1982) לבנון אוכלוסיה וכלכלה, צ.ה.ל. (סטנסיל).

רבינוביץ, איתמר (1981) "לבנון במלחמת האזרחים ואחריה", דפי אלעזר. תל-אביב, עמיקם.

רבין, יצחק (1983) המלחמה בלבנון. תל-אביב, עם-עובד, עמ' 32-40.

שרמן, ארנולד (1982) לבנון הארז שנגדע. תל-אביב, ביתן.

Beaumont P., G. Blake and J. Wagstaff () The Middle East. New York, Wiley.

Binder, Leonard (ed.) (1976) Politics in Lebanon. New York, Wiley.

Bustros, Gabriel M. (1980) Who is who in Lebanon. (Seventh Edition). Beirut, Publitec Publication.

Gordon, David (1980) Lebanon, the Fragmented Nation. London, Croom Helm.

Haley, P. & L. Snider (eds.) (1979) Lebanon in Crisis. Syracuse, Syracuse University Press.

Hess, Clyde G. and Herbert Bodman (1954) "Confessionalism and Feudality in Lebanese Politics". Middle East Journal, Vol. 8, 1954, pp. 1-25.

Hitti, Philip K. (1957) Lebanon in History New York, St. Martin's Press.

Hudson, Michael (1968) The Precarious Republic - Political Modernization in Lebanon. New York, Random House.

Kalider, Abbas and M. Burrell (1976) "Lebanon: The Collapse of a State". Conflict Studies, No. 74, August 1976.

Kewenig, Wilhelm (1965) Die Koexistenz der Religionsgemeinschaften im Libanon. Berlin: Walter de Gruyter Co.

Doury, Enver M. (1976) The Crisis in the Lebanon System. Foreign Affairs' Studies, American Enterprise Institute for Public Policy Research.

Johnston, R.J. (1971) Urban Residential Patterns. London, G. Bell & Sons.

Owen Roger (1976) Essays on the Crisis in Lebanon. London, Ithaca Press.

Salem, Eli A. (1979) "Lebanon's Political Maze: Search for Peace in A Turbulent Land". The Middle East Journal, Vol. 33, 1979, pp. 444-461.

Salibi, Kamal (1965) The Modern History of Lebanon. New York, Caravan Books.

Smith, Harvey (1974) Area Handbook For Lebanon. Washington D.C., American University.

Theodorson, George (1961) Human Ecology. Chicago, Aladine.

Timms, D. (1971) The Urban Mosaic. Cambridge, Cambridge University Press.

Toubi, Jamal (1980) "Social Dynamics in War-Torn Lebanon". The Jerusalem Quarterly, No. 17, Fall 1980, pp. 83-109.

Vaumas, Etienne de (1955) "La Repartition Confessionnelle au Liban et l'Equilibre de l'Etat Libanais". Revue de Geographie Alpine, 43, No. 3, pp. 511-603.

Vaumas Etienne de, "Les Conditions Naturelles de l'Occupation Humaine au Liban". Annales de Geographie, LV II 1948, pp. 40-49.

Vocke, Harald (1976) The Lebanese War. London, C. Hurst and Co.